

Samorząd przyszłości – na czym polega?

prof. Tadeusz Truskolaski

Prezydent Białegostoku, Prezes Zarządu Unii Metropolii Polskich

Stoimy dziś, jako społeczeństwo, przed wieloma wyzwaniami, którym musimy sprostać dla dobra przyszłych pokoleń. Lepsze jutro zależy od nas wszystkich, dlatego musimy połączyć siły. W tym celu warto zastanowić się nad samorządem przyszłości. Co jest jego istotą? Jakie drogi do niego prowadzą? Czy można wykorzystać do tego doświadczenie wspólne pokonywania codziennych wyzwań?

Turbulentne czasy – szkoła życia dla samorządu

Polskie samorzady w ciągu ostatnich kilku lat poddano intensywnej weryfikacji sprawności i skuteczności działania; najpierw w związku z pandemią koronawirusa, a następnie – agresją Rosji na Ukrainę. Nieobce były im również okresy dekonunktury gospodarczej i politycznego osłabiania samorządności, głównie poprzez redukcję niezależności i wielkości zaplecza finansowego. Te zróżnicowane wyzwania ukazały spójność społeczeństwa obywatelskiego, pozwalając tym samym na weryfikację podstawowych mechanizmów w lokalnych społecznościach.

”

Samorząd przyszłości nie tylko reaguje na nasze potrzeby, ale również zaspokaja je z wyprzedzeniem, mając do dyspozycji zaawansowane technologie umożliwiające np. prognozowanie i modelowanie zmian społecznych.

Pandemia była szczególnie trudnym wyzwaniem organizacyjnym, np. w zakresie zarządzania kryzysowego i ochrony zdrowia. Wsparcie społeczeństwa realizowane było możliwie szerokim spektrum kanałów – nie obyło się bez udziału instytucji publicznych, na przykład maseczki czy żywność osobom starszym dostarczali strażnicy miejscy. Samorzady wspierały się wzajemnie; informowały się choćby o możliwości pozyskiwania w określonym miejscu środków medycznych czy prowadzonych działaniach zapobiegawczych przeciw rozprzestrzenianiu się COVID-19.

W Białymstoku w tym okresie wdrożono nowe formy komunikacji z mieszkańcami, np. wideokonferencje. Dzięki nim, a także poprzez podwyższenie aktywności w mediach społecznościowych, zwiększyło się tempo przepływu informacji dwustronnej, co podniosło skuteczność reagowania na potrzeby mieszkańców. Komunikacja dwukierunkowa była prawdziwym wyzwaniem. Celem aktywacji nowych narzędzi było dotarcie do maksymalnie dużej liczby odbiorców z przekazem otuchy, informacji o podejmowanych działaniach

i zasadach bezpieczeństwa, miejscach udzielania pomocy itd. Był to trudny czas również dla uczniów, nauczycieli i rodziców, którzy musieli przyzwyczaić się do nowej formy nauki: edukacji zdalnej. Reakcja samorządów była prawie natychmiastowa. Sprawnie zapewniono niezbędne narzędzia, co pozwoliło nie zmarnować potencjału drzemącego w młodych ludziach¹.

Wychodząc z jednego kryzysu, nie spodziewaliśmy się kolejnego, tj. agresji Rosji na Ukrainę i związanych z tym konsekwencji migracyjnych czy handlowych. W raporcie Polskiego Instytutu Ekonomicznego pt. *Wpływ wojny w Ukrainie na działalność polskich firm* wskazano, że co czwarty badany podmiot silnie odczuł jej skutki na polu aktywności gospodarczej. Na przykład w województwie podlaskim funkcjonuje wiele przedsiębiorstw transportowych, które musiały przeorganizować swoją działalność. Nie ułatwiało tego ograniczenie, a później zamknięcie ruchu granicznego z Białorusią, co jeszcze silniej wpłynęło na podlaskie podmioty gospodarcze.

”

Uchodźcy z Ukrainy to ludzie tacy jak my – należało ich wesprzeć nie tylko w tej trudnej sytuacji, ale również włączyć do naszej małej ojczyzny.

Wojna u naszego wschodniego sąsiada sprawiła, że polskie społeczeństwo zintegrowało się i pobudziło w sobie chęć niesienia pomocy bliźnim. Byłem i jestem dumny z tego, że tak szybko zareagowaliśmy na tę nadzwyczajną sytuację. Pomoc humanitarną realizowano już od pierwszych dni agresji Rosji. Wspólne działania pracowników urzędu miejskiego, innych jednostek administracyjnych, a także mieszkańców pozwoliły na ograniczenie negatywnych efektów wojny dla ukraińskiego społeczeństwa. Tylko w pierwszym roku wojny z Białegostoku wysłano: 2 autobusy, 2 tiry, 44 busy, 13 aut osobowych wypełnionych darami (łącznie ok. 100 ton darów); ponadto zrealizowano 35 transportów we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

”

Wojna u naszego wschodniego sąsiada sprawiła, że polskie społeczeństwo zintegrowało się i pobudziło w sobie chęć niesienia pomocy bliźnim.

Skutkiem działań wojennych był również napływ uchodźców z Ukrainy, co przełożyło się na potrzebę intensyfikacji innych działań, dotyczących m.in. współpracy z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak UNICEF, by wspierać ludność w zakresie zamieszkania, podejmowania pracy czy integracji. Uchodźcy z Ukrainy to ludzie tacy jak my – należało ich wesprzeć nie tylko w tej trudnej sytuacji, ale również umiejętnie włączyć do naszej małej ojczyzny.

Wszystkie te wyzwania, jeśli potrafimy na nich uczyć się współpracy i współdziałania, jeśli wykorzystujemy je do przełamania barier nieufności i budowania lepszej wspólnoty, są niezwykle ważnym zaczynem czegoś, co można by nazwać samorządem nowej generacji, samorządem przyszłości.

Samorząd przyszłości – jak go tworzyć?

Samorząd przyszłości to samorząd bliżej obywateli, posiadający demokratyczne mechanizmy decyzyjne, odpowiadający na potrzeby społeczne w zakresie środowiska, oświaty czy kultury. Samorząd przyszłości nie tylko reaguje na nasze potrzeby, ale również zaspokaja je z wyprzedzeniem, mając do dyspozycji zaawansowane technologie, umożliwiające np. prognozowanie i modelowanie zmian społecznych. To także samorząd łączący wszystkich interesariuszy, efektywnie wykorzystujący współpracę międzysektorową².

¹ Co potwierdza choćby zajęcie przez Szkołę Podstawową nr 53 pierwszego miejsca w kraju w rankingu szkół podstawowych; zob. *Ranking szkół podstawowych 2024*, https://waszaedukacja.pl/ranking/polska/szkoly-podstawowe#google_vignette [dostęp online].

² Zgodnie z teorią rozwiniętych schematów wywodzącą się z koncepcji współpracy międzysektorowej Triple Helix autorstwa Henry'ego Etzkowitza i Loeta Leydesdorffa.

Samorządy to nie tylko zapewnianie podstawowych usług, reagowanie na występujące w danej chwili zdarzenia. To także wyzwania długookresowe, z którymi będziemy mierzyć się w turbulentnym otoczeniu. W takich warunkach samorząd przyszłości powinien być dostosowany do dynamicznie zmieniającego się otoczenia społecznego, gospodarczego i technologicznego. Kluczowych wyzwań, jakie stoją przed samorządami jest co najmniej kilkanaście. Niemniej warto spojrzeć przede wszystkim na te, które będą gwarantować długookresową prosperitę kolejnym pokoleniom – przecież wszystko, co robimy, jest dla naszych dzieci i wnuków. Warto więc wskazać następujące wyzwania:

1. Demokracja życia politycznego, rozumiana poprzez gwarancję niezależności i samodzielności (również finansowej) samorządów. Przyszłość to społeczeństwo obywatelskie, które ma swój budżet wynikający z ich pracy. Potrzebne są więc zmiany na poziomie centralnym, tak by wielkość środków do dyspozycji samorządów wynikała bezpośrednio z pracy mieszkańców. Polski Ład wprowadzony przez rządy PiS odebrał miliardy złotych samorządom³, które zareagowały w należyty sposób, proponując rozwiązania legislacyjne (poprzez np. Unię Metropolii Polskich czy Związek Miast Polskich) urealnijające relację między dochodami obywateli a potencjałem finansowym samorządu.

Samorządy w ostatnich latach – co można jednoznacznie stwierdzić – nie posiadały wystarczających środków finansowych na realizację inwestycji rozwojowych, zwłaszcza w kontekście wzrastających oczekiwań co do zakresu i jakości świadczonych usług publicznych. Ograniczone źródła finansowania prowadziły do trudności w już rozpoczętych strategiach i programach rozwojowych. Z całą pewnością dostęp do środków unijnych i KPO, przy transparentności procesu podziału i obiektywności kryteriów, będzie wsparciem, którego oczekują samorządy. Docelowo należy jednak pracować nad mechanizmami umożliwiającymi sprawiedliwy i przewidywalny długoterminowo podział środków finansowych całego sektora publicznego.

2. Partycypacja społeczna w jednostkach samorządu terytorialnego (JST) – to już nie tylko coraz intensywniej zasilane finansowo budżety obywatelskie, w których występuje duża aktywność w zakresie składania, promowania i głosowania na konkretne wnioski (np. w Białymstoku w budżecie obywatelskim 2024 oddano ponad 92,5 tys. głosów). Partycypacja wyrażana jest w aktywności społecznej względem osiedla, dzielnicy, miasta. To proces włączenia, który dzięki nowym narzędziom ułatwia konsultacje w zakresie przeróżnych tematów. To samorząd transparentny, którego działania są ogólnie widoczne i dostępne. Taka formuła samorządu przyszłości wymaga jednak rozległych zmian w prawie, tak by włączenie obywateli w życie społeczne było umocowane ustawowo.
3. Ekologiczny i zrównoważony samorząd – to nie tylko działania na rzecz ograniczania emisji w domach, instytucjach, transporcie publicznym, które już mają miejsce poprzez dziesiątki projektów. To edukacja od najmłodszych lat, którą realizują moi współpracownicy choćby w przedszkolach, wyjaśniając potrzebę segregacji śmieci czy ochrony przyrody. Są to proste działania zachęcające do bycia bliżej natury, jak np. akcje rozdawania budek dla ptaków czy sadzonek drzew. Samorządy muszą stawić czoła wyzwaniom związanym ze zrównoważonym rozwojem, zarządzaniem zasobami naturalnymi, ochroną środowiska i dostosowywaniem się do zmian klimatycznych. Wszyscy chcemy żyć w zdrowym otoczeniu – na szczęście mamy na to bezpośredni wpływ. Musimy zadbać jedynie o świadomość społeczną i zintegrować się wokół tych wyzwań.
4. Nowe technologie w codziennym życiu. Samorządy przyszłości powinny poprawiać swoją efektywność, m.in. poprzez wykorzystanie nowych technologii. W Białymstoku ma to miejsce w zakresie np. komunikacji z mieszkańcami (poprzez aplikację BiałystOK!), zarządzania ruchem kołowym, bezpieczeństwa. Nowe technologie wkraczają również do sfery edukacji. Polscy samorządowcy się ich nie boją. W przypadku największych miast zrzeszonych w Unii Metropolii Polskich intensyfikacji uległy szkolenia online z wykorzystania najnowszych narzędzi informatycznych. Ukazuje to zmianę,

³ Przykładowa akcja zrzeszeń samorządów obrazująca skutki Polskiego Ładu:

<https://metropolie.pl/artykul/ile-stracimy-przez-polski-lad-samorzady-stworzyly-specjalny-kalkulator> [dostęp online].

która zachodzi w naszej rzeczywistości, a przy tym potrzebę dostosowania się do dynamiki otoczenia i oczekiwań mieszkańców. Wymiana informacji między miastami jest obecnie tak szybka i intensywna, że rozwiązanie stworzone i wdrożone z sukcesem w jednym z miast członkowskich bardzo szybko wdrażane jest w kolejnych. To właśnie cyfrowy samorząd przyszłości – potrafiący reagować, czerpać z najlepszych rozwiązań i być blisko obywateli.

5. Edukacja. Nikt nie ma wątpliwości, że od zawsze edukacja jest jednym z najważniejszych wyzwań. Zmieniające się trendy demograficzne, prowadzące do redukcji przyrostu naturalnego, nie mogą sprawić, byśmy zapomnieli o wadze edukacji. W Białymstoku dbamy o edukację, która stanowi największy wydatek w całym budżecie miasta. Są jednak wyraźne efekty tych działań: pierwsze miejsce w województwie, a 12. w Polsce, II LO w rankingu Perspektywy 2024, a także pierwsze miejsce w województwie i 20. w kraju (wśród techników) Zespołu Szkół Elektrycznych w Białymstoku. Ważnym wyzwaniem jest rozwijanie programów edukacyjnych, wspieranie innowacyjności i przedsiębiorczości lokalnej oraz tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi społeczności lokalnych. Edukacja jest niezbędna na każdym etapie życia i tak coraz częściej na nią patrzymy, wspierając programy skierowane do osób starszych czy znajdujących się w połowie życia zawodowego.
6. Współpraca z interesariuszami – dzięki wielosektorowej współpracy samorządu z przedsiębiorstwami, szkołami, NGO-sami i innymi zainteresowanymi podmiotami jesteśmy w stanie zrobić więcej, a co najważniejsze – zrobić to lepiej. Współpraca pozwala nam skuteczniej rozwiązywać kompleksowe problemy społeczne i gospodarcze.
7. Zarządzanie finansami publicznymi. Kluczowa jest nie tylko wysokość środków, ale i swoboda w ich wydatkowaniu. Skuteczne zarządzanie finansami publicznymi oraz poszukiwanie źródeł finansowania na innowacyjne projekty stanowią kolejne wyzwania dla samorządów, zwłaszcza w kontekście ograniczeń budżetowych i zmieniających się priorytetów społecznych.

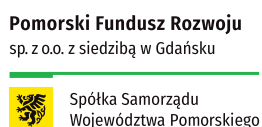
Kluczowe wyzwania samorządu przyszłości to: demokratyzacja życia politycznego (zapewnienie niezależności i samodzielności samorządom), dalszy rozwój partycypacji społecznej, troska o ekologię i zrównoważony rozwój, upowszechnienie nowoczesnych technologii w codziennym życiu, efektywne wspieranie edukacji, rozwijanie wielosektorowych modeli współpracy i skuteczne zarządzanie finansami publicznymi.

Wyzwania zmieniają się z czasem, dlatego samorząd przyszłości powinien być elastyczny i gotowy do adaptacji wobec szybko postępujących zmian, aby skutecznie odpowiadać na potrzeby mieszkańców i wspierać rozwój lokalnych społeczności. Samorząd, na co zwraca uwagę większość definicji, to my wszyscy – mieszkańcy danego obszaru, którzy integrują się wokół wspólnych problemów, wyzwań, oczekiwań i szans. Łączenie oczekiwań obywateli z możliwościami, które występują w otoczeniu i które mogą wystąpić w przyszłości, to właśnie obszar, który zdeterminuje zarządzanie JST w kolejnych dekadach. Dobry samorządowiec to planista i strateg w jednym, gdyż samorząd przyszłości wymaga planowania, którego efekty wpłyną na nasze dzieci i wnuki. To dzięki dzisiejszym decyzjom możemy stworzyć przyjazny świat dla przyszłych pokoleń.

O autorze

Dr hab. **Tadeusz Truskolaski**, prof. UwB – od 2006 r. Prezydent Białegostoku. Od 2019 r. Prezes Zarządu Unii Metropolii Polskich, skupiającej 12 największych polskich miast. Wcześniej pełnił funkcję m.in. doradcy ministra rozwoju regionalnego. Pracował także w Rządowym Centrum Studiów Strategicznych nad Strategią Rozwoju Kraju oraz Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej. Z wykształcenia ekonomista, absolwent Uniwersytetu Gdańskiego. Profesor Uniwersytetu w Białymstoku.

Partnerzy

Partnerzy numeru

